

Sote- ja maakuntauudistuksen lapsivaikutusten arviointi

Esa Iivonen (MLL) ja Kirsi Pollari (LSKL)

Lapsen oikeuksien iltapäivä 8.11.2016 – Tuumasta toimeen

Sote- ja maakuntauudistuksen oikeudellinen lapsivaikutusten ennakkoarviointi

- Lapsivaikutusten arviointi on toteutettu sosiaali-terveysministeriön koordinoiman **lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman toimeksiannosta**
- Arvioinnin ovat toteuttaneet Esa Iivonen Mannerheimin Lastensuojeluliitosta ja Kirsi Pollari Lastensuojelun Keskusliitosta
- Arviointi on toteutettu **lapsenoikeusperustaisesti**, jossa lähtökohtana ovat **YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa** turvatut oikeudet.

Sote- ja maakuntauudistuksen oikeudellinen lapsivaikutusten arviointi

- Pääasiallisena arviointikohteena on luonnos sosiaali- ja terveydenhuollon **järjestämislaista** ja soveltuvin osin muut lapsen oikeuksien kannalta keskeiset sote- ja maakuntauudistuksen lakiluonnokset.
- Arvioinnin tarkoituksena on **tukea sote- ja maakuntauudistuksen vaikutusten ennakoarviointia** ja sitä, että lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet voidaan ottaa asianmukaisesti huomioon uudistuksessa.
- Arvioinnissa esitetään **suosituksia sote- ja maakuntauudistuksen jatkovalmistelua ja päätöksentekoa varten.**

Julkisen vallan edistettävä ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien toteutumista

- Julkisen vallan – valtion, kuntien ja maakuntien – on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (perustuslain 22 §).
- Sote- ja maakuntaudistuksen edistettävä perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus lasten (0-17-vuotiaat) ihmisoikeuksien perustana.

Lapsen oikeuksien sopimus on väline lasten hyvinvoinnin ja kehityksen turvaamiseksi

- **Lapsen oikeuksien sopimuksessa** turvataan lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta keskeiset oikeudet.
- **Valtion on ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin toimiin** lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattujen oikeuksien toteuttamiseksi.
- **Lainsäädäntö** on valtion keskeisin väline varmistaa lasten oikeuksien toteutuminen.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattujen oikeuksien ryhmittely

- Lapsen määritelmä: lapset alle 18-vuotiaita
- Sopimuksen yleisperiaatteet
- Kansalaisoikeudet ja perusvapaudet
- Perheympäristö ja sijaishuolto
- Terveystenhoito, sosiaaliturva ja vammaisuus
- Koulutus, vapaa-aika ja kulttuuritoiminta
- Eriyiset turvaamistoimenpiteet (mm. pakolaislapset, vähemmistöihin kuuluvat lapset, suojelu hyväksikäytön kaikilta muodoilta)

Lapsen etu ja lapsivaikutusten arviointi

- Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaisesti **lapsen etu** on arvioitava ja otettava ensisijaisesti huomioon lapsia koskevissa päätöksissä.
- **Lapsivaikutusten arviointi** on väline lasten edun selvittämiseen.
- Lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet muodostavat perustan lapsivaikutusten arvioinnille.

Lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteet

- Syrjimättömyys (2 artikla)
- Lapsen edun ensisijaisuus (3 artikla)
- Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla)
- Lapsen näkemysten kunnioittaminen (lapsen kuuleminen ja osallisuus, 12 artikla)

Lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen aktiivinen soveltaminen

- **Lapsen edun ensisijaisuuden periaate** edellyttää aktiivisia toimenpiteitä kaikilla julkisen hallinnon tasoilla.
- Lapsen edun periaatetta on **sovellettava järjestämällisesti kaikessa lapsiin vaikuttavassa lainsäädännössä, hallinnossa ja palveluissa.**
- Lapsen oikeuksien komitean **yleiskommentit** (nro 5) sopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimista ja lapsen edun ensisijaisuudesta (nro 14)

Arvioinnissa esitetyt suositukset
jatkovalmistelua ja päätöksentekoa varten

Lasten oikeudet ja sote- ja maakuntauudistus

- Sote-uudistuksessa varmistetaan **sosiaali- ja terveystalvelujen lainsäädännön kokonaisuus ja yhtenäisyys** asiakkaiden ja potilaiden oikeuksia turvaavalla tavalla.
- Huolehditaan siitä, että sote-palveluiden järjestämistä ja tuottamista koskeva lainsäädäntö **tukee ja edistää sosiaali- ja terveydenhuollon sisältölaeissa turvattuja oikeuksia**.
- Normien purkamisessa käytetään erityisesti lasten ja nuorten palveluiden kohdalla suurta harkintaa, jotta lasten ja nuorten oikeuksien toteutuminen ei vaarantuisi.

Lapsenoikeusperustainen lapsivaikutusten arviointi sote- ja maakuntauudistuksessa

- Sote- ja maakuntauudistuksen lapsivaikutusten arviointia jatketaan koko valmistelun ajan ja toteutuksen aikana. Arvioinnin tulokset otetaan huomioon valmistelussa ja päätöksenteossa. Arviointia tehdään monipuolisesti ja lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet huomioon ottaen. Arvioinnissa kuullaan myös lapsia ja nuoria.
- Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE-ohjelma) ja sen tavoitteet otetaan huomioon sote-uudistuksen valmistelussa ja toteutuksessa.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisvastuun siirtäminen maakunnille

- Sosiaali- ja terveydenhuollon **järjestämislain** tavoitteisiin kirjataan riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaaminen (perustuslain 19 §:n 3 momentin velvoite).
- Varmistetaan lähipalveluperiaatteen toteutuminen lasten ja nuorten sosiaali- ja terveyspalveluissa. Lasten ja nuorten palveluja keskitettäessä maakunnassa tehdään aina laaja-alainen lapsivaikutusten arviointi keskittämisen hyödyistä ja haitoista lasten ja nuorten oikeuksien toteutumiseksi.
- Maakunnan palvelutuotannossa **yhtiöittämisvelvollisuuden** tarkoituksenmukaisuutta arvioidaan uudelleen. Yhtiöittämisvelvollisuus tuo tarpeettoman rajapinnan maakunnan palvelutuotantoon, mikä voi haitata lasten ja nuorten sosiaali- ja terveysoikeuksien toteuttamista.

Lasten ja perheiden sosiaali- ja terveystalveluiden järjestäminen ja tuottaminen

- Huolehditaan siitä, että maakunnilla on **riittävät resurssit** ja osaaminen palveluiden **hankintaan, koordinointiin ja yhteensovittamiseen**.
- **Oppilas- ja opiskelijahuolto** turvataan kouluissa ja oppilaitoksissa toteutettavana lähipalveluna. Mahdollisuus säilyttää oppilas- ja opiskelijahuolto kuntien järjestämisvastuulla selvitetään.
- Varmistetaan eri väestöryhmien hyvinvoinnin ja terveyden seurantatietojen sekä sosiaali- ja terveystalveluita koskevan **seuranta- ja arviointitiedon tuottamisen voimavarat THL:ssa**.
- Varmistetaan matalan kynnyksen monitoimijaisen **perhekeskustoimintamallin** käyttöönotto sote-uudistuksessa.

Valtion ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisessä

- Varmistetaan, että sote- ja maakuntauudistuksen **toimeenpanon ohjaukseen** on riittävät voimavarat ministeriöissä, THL:ssä ja aluehallintovirastoissa.
- Huolehditaan siitä, että maakunnan **palvelulupauksen** rinnalla maakunta tiedottaa sote-palveluiden järjestämistä ja tuottamista koskevasta lainsäädännöstä.

Yksityinen ja kolmas sektori palvelujen tuottajina sekä valinnanvapaus (1)

- **Laatutekijöitä painotetaan sosiaali- ja terveyspalveluiden hankinnoissa.** Tämä varmistetaan lainsäädännöllä sekä valtiollisella ohjauksella (valtakunnalliset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiselle) ja kunkin maakunnan palvelustrategiassa.
- **Ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien edistämiselvoite** huomioidaan sosiaali- ja terveyspalveluiden hankinnoissa ja sopimuksissa.

Yksityinen ja kolmas sektori palvelujen tuottajina sekä valinnanvapaus (2)

- Varmistetaan, että jokainen lasten kanssa työskentelevä sekä lapsia tai lasten palveluja koskevia päätöksiä valmisteleva tai tekevä on **osallistunut lasten oikeuksia koskevaan koulutukseen**. Lasten oikeuksien koulutus kirjataan sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallisiin tavoitteisiin ja maakunnan palvelustrategiaan.
- **Valinnanvapauden toteutuksessa otetaan huomioon lasten ja nuorten erityistarpeet**. Lasten ja nuorten oikeudellinen asema valinnanvapaudessa selvitetään jatkovalmistelussa.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä vaikutusten arviointi kunnassa ja maakunnassa (1)

- Kuntien ja maakuntien valtionrahoituksessa **varmistetaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen riittävä painoarvo**. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen priorisoidaan rahoitusperusteissa.
- **Lapsuus- ja nuoruusiän hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen** priorisoidaan hyvinvoinnin ja terveyserojen kaventamistyössä.
- **Varmistetaan maakunnan ja kuntien yhteistyö** hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä vaikutusten arviointi kunnassa ja maakunnassa (2)

- **Lapsivaikutusten arviointi** lapsiin vaikuttavissa päätöksissä kirjataan **sote-järjestämislakiin**.
- Varmistetaan, että **THL:llä on riittävät voimavarat tietojen keruuseen ja analysointiin**. Lisätään alle kouluikäisiä ja alakouluikäisiä sekä haavoittuvassa asemassa olevia lapsiryhmiä koskevaa tiedontuotantoa.
- Huolehditaan, että **maakunnan ja kunnan hyvinvointikertomukseen kerätään tietoja lapsilta ja nuorilta**. Huolehditaan, että nykyisen lastensuojelulain mukaiseen kunnan **lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan sisältyvät tiedot kirjataan osaksi maakunta- ja kuntastrategioita**.

Sosiaali- ja terveystalouksien rahoitus ja lasten tekeminen näkyviksi talousarvioissa

- Varmistetaan riittävä rahoitus hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sekä maakunnissa että kunnissa.
- Huolehditaan, että sekä maakunnat että kunnat avustavat kansalaisjärjestöjen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä.
- Maakuntien ja kuntien talousarvioita seurataan lapsenoikeusperustaisesti ja otetaan huomioon erilaiset lapsiryhmät ja heidän tarpeensa.

Lasten ja nuorten osallisuus sosiaali- ja terveyspalveluissa ja maakunnan asukkaana

- Varmistetaan sekä lasten ja nuorten asiakasosallisuuden että **asukasosallisuuden toteutuminen** sote- ja maakuntauudistuksessa. Lasten ja nuorten asiakasosallisuutta vahvistetaan varmistamalla, että sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö turvaa kaikkien lasten yhdenvertaisen osallistumisen ja vaikutusmahdollisuudet.
- Maakuntien ja kuntien asukkaiden osallisuutta koskeviin lainsäännöksiin kirjataan, että **erityistä huomiota tulee kiinnittää lasten ja nuorten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien toteutumiseen**. Varmistetaan heikossa asemassa olevien lasten ja nuorten osallisuus- ja vaikutusmahdollisuuksien parantaminen.

Lasten oikeuksien turvaaminen ja valvonta sosiaali- ja terveystalveluissa

- Varmistetaan **lasten ja nuorten sote-palvelujen riittävä viranomaisvalvonta** ja sen voimavarat. Lakiluonnoksissa vaarana on **liiallinen turvautuminen omavalvontaan**. Omavalvonta ei turvaa riittäväällä tavalla lasten ja nuorten ja muiden heikossa asemassa olevien asiakas- ja potilasryhmien oikeuksien toteutumista.
- Perustetaan **lasten ja nuorten maakunnalliset oikeusturvakeskukset**. Keskuksessa toimisivat **maakunnallinen lapsiasiamies** sekä **maakunnalliset lasten ja nuorten sosiaali- ja potilasasiamiehet**.

Sote- ja maakuntaudistuksen vaikutus kuntien vastuulle jäävien lasten, nuorten ja perheiden palveluihin

- Varmistetaan, että **kunnilla** on sote- ja maakuntaudistuksen jälkeen **riittävät voimavarat lasten ja nuorten palveluiden** (varhaiskasvatus, koulutus ja vapaa-ajan palvelut) **järjestämiseen**.
- Huolehditaan **kuntien ja maakuntien lasten, nuorten ja perheiden palveluiden yhteistyöstä ja yhteensovittamisesta** lapsi-, nuori- ja perhelähtöisellä tavalla.

Esa Iivonen ja Kirsi Pollari

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen ja maakuntaudistuksen lapsivaikutusten oikeudellinen ennakoarviointi

Arviointi on saatavilla STM:n sivuilta

http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lapsen-oikeuksien-sopimukseen-pohjautuva-ennakoarvio-sote-uudistuksesta-on-valmistunut